

Giftas — eller inte giftas

Den svenska synen på äktenskapet som samlevnadsform förändras i en riktning, som ifrågasätter värdet av familjebildning och ansvarstagande i den form som under sekler hos oss varit allmänt rådande, skriver riksdagsledamoten Ingrid Sundberg. De s k familjelagsakkunniga skall enligt direktiven utarbeta en ny lagstiftning, som skall ses som ett medel att påverka utvecklingen och därjämte förändra samhällsstrukturen mot ett samhälle, där varje vuxen kan ta ansvar för sig själv utan ekonomiskt beroende av anhöriga. Socialdemokraterna vill förändra samhället i riktning mot kollektivet och fordrar att familjen och äktenskapet förändras. Individens ekonomiska självständighet — den bärande tanken i utredningens direktiv — förutsätter att bägge makarna förvärvsarbetar, vilket medför att barnen måste uppfostras kollektivt. Man närmar sig därmed det socialdemokratiska jämlikhetsidealet. Också skattepolitiken tvingar mödrarna ut i förvärvslivet och hindrar personlig vård av barnen. Allt detta strider mot den konservativa uppfattningen att familjen är samhällets grund. Med tanke på det ökade antalet icke gifta sammanboende efterlyser Ingrid Sundberg en effektiv information om rättsverkningarna av olika samlevnadsformer. Äktenskapet måste göras mera attraktivt och sammanboende får ej som i dag premieras i förhållande till de gifta. Det är också en fråga om daghemsplatser.

Det blir allt vanligare att man i födelseannonser ser att föräldrarna har olika efternamn. Att på det sättet öppet visa att ett barn är fött »utom äktenskapet» skulle i de flesta andra länder vara helt otänkbart — hos oss är det väl knappast längre någon som reagerar. Detta innebär inte att förhållandena är oförändrade i andra länder, som exempel kan nämnas den nya synen på skilsmässa i Italien.

Man måste kanske ändå ställa sig frågan: Varför har just vi svenskar blivit så toleranta mot olika former av sammanlevnad och varför blir det hos oss allt vanligare att man bildar familj utan att ingå äktenskap? Antingen är det fel på äktenskapet eller också har våra värderingar förändrats. Kanske bådadera.

Att värderingarna förändrats är helt säkert riktigt, och om någon förnekar det så låt oss jämföra vår reaktion inför upplysningen om att två ungdomar sammanbor med den vi skulle haft för tjugo år sedan. Det är här inte bara fråga om ett vagt accepterande av rådande förhållanden. Den »nya» sexualmoralen har påverkat oss alla men samtidigt djupt oroat oss.

Mest oroande är att synen på äktenskapet som samlevnadsform förändras i en riktning som ifrågasätter värdet av familjebildning och ansvarstagande i den form som i de flesta kulturer och under sekler varit allmänt rådande.

Förutvarande justitieminister Kling tillsatte strax före sin avgång en utredning, familjelagsakkunniga, med utomordentligt specificerade direktiv för utredningsarbe-

tet. Enligt direktiven skall lagstiftningen ses som ett medel att påverka utvecklingen och därjämte förändra samhällsstrukturen mot ett samhälle där varje vuxen kan ta ansvar för sig själv utan ekonomiskt beroende av anhöriga. Äktenskapet är en form av »frivillig samlevnad mellan självständiga personer». Särskilt betonas självständigheten i ekonomiskt avseende, var och en skall helt enkelt försörja sig själv i framtiden.

De flesta människor torde förlova och gifta sig utan närmare tanke på att deras förhållande blir rättsligt reglerat. I allmänhet är det först vid äktenskapets upplösning, genom skilsmässa eller genom att en av makarna avlider som rättsverkan träder i funktion. Lagens mening att makarna under äktenskapets bestånd skall leva på lika standard och att var och en efter sin förmåga skall bidra till försörjningen är för de flesta självklar.

Den nya familjelagstiftningen, som kan väntas om några år, kommer att i grunden förrinta denna uppfattning.

I den förändringens tid som vi lever i bör man sträva efter att åtminstone bevara det som är värdefullt. Till det mest värdefulla måste räknas människors vilja att ta ansvar för varandra, att försöka att leva i »viform» i stället för i »jagform». Familjegemenskapen, föräldrars och barns gemensamma ansvar för varandra skapar också trygghet. I ett förhållande är aldrig bägge parter lika starka. För den svagare har ofta vetskapen om att leva i nära gemenskap med en annan utgjort en ovärderlig tillgång. För barnen är det ytterst

viktigt att veta att föräldrarna hör samman »på riktigt».

Äktenskap och politik

Teol dr Tom Hardt skrev i denna tidskrift en artikel: »Till storms mot äktenskapet» där han kommenterade den svenska regeringens rapport i kvinnofrågan till FN. Av artikeln framgick klart, att den rapporten måste ses som representativ för det socialdemokratiska partiets familjesyn men att någon majoritet av svenska folket säkert inte står bakom de uppfattningar som förs fram i rapporten.

Samma slutsats drar jag när det gäller direktiven till familjelagsakkunniga. Man vill från socialdemokraternas sida förändra samhället i riktning mot kollektivet och jämlikhet. Eftersom den nuvarande familjebildningen utgör ett hot mot förverkligandet därav måste familjen och äktenskapet förändras.

Familjen är emellertid konservativ på samma sätt som kärleken ofta är egoistisk. Kärlekens innersta väsen lär inte något politiskt parti kunna påverka, men formerna för dess yttringar kan alltid regleras i lag. Familjen är också i sin grund kapitalistisk, därför att känslan av ansvar för de närstående främjar sparande och ägandelust. Känslan av varaktighet i ett förhållande ökar viljan till investeringar i eget hem och andra kapitalvaror. Familjen blir lätt det primära, samhället kommer i andra rummet; förhållanden som ett socialistiskt parti självfallet bekämpar.

Individens ekonomiska självständighet,

den bärande tanken i utredningens direktiv, förutsätter att bägge makarna i en familj förvärvsarbetar. Detta underlättas givetvis genom att samhället tar över en allt större del av ansvaret för barnens vård. Den enorma satsningen för att få ut mödrarna i förvärvslivet görs inte enbart därför att dessa skulle eftersträva arbete utom hemmet. Bakom finns med all säkerhet också tanken att man genom en kollektiv uppfostran av barnen kan komma närmare ett socialdemokratiskt jämlikhetsideal. Skattepolitiken är ett annat verksamt medel att få ut mödrarna i förvärvslivet och därigenom förhindra att barnen får den personliga vård som ges i ett hem.

Den konservativa uppfattningen att familjen är samhällets grund bygger på en annan ideologi. Äktenskapet är ett avtal, och ett bindande avtal. Det ställer krav på parternas ansvar såväl för varandra som för barnen. Bundenheten i avtalet underlättar samlevnaden och ansvaret begränsas inte till vissa områden. »Äktenskapet är av Gud instiftat» heter det i vigselformuläret, och för de flesta människor innebär äktenskapets ingående ett allvarligt och noga övervägt ställningstagande.

Vi kan vänta oss en politisk strid om äktenskapet och dess funktion.

Är det fel på äktenskapet?

Frågan är om man med den konservativa grundsynen helt enkelt kan slå bort tanken på att revidera den nuvarande äktenskapslagstiftningen. Jag tror inte att man kan det. Den starka negativa reak-

tion som mött direktiven beror på att dessa så detaljerat pekat ut lösningar och eftersträvade förändringar och lämnat mycket lite utrymme åt ställningstaganden från utredningens sida. Bl a anses att den nya lagstiftningen måste vara objektiv till olika samlevnadsformer, och moraliska värderingar får inte förekomma.

Om man emellertid är helt övertygad om att den för alla parter bästa samlevnadsformen är äktenskapet, så innebär det inte att man gör moraliska värderingar. Det innebär i stället att man vill underlätta samlevnaden för dem som vill bilda familj.

Varför ökar då antalet ogifta familjebildare? Det finns ingen undersökning gjord över vad orsaken är till att familjebildning, med eller utan barn, sker utan att parterna gifter sig. Man måste göra antaganden.

De troliga orsakerna är i första hand tre: Det är för besvärligt att gifta sig, det blir bara inte av.

Man vill inte »binda sig», (ofta bara en part). Kärleken är stark nog att klara sig utan yttre band (tror man).

Vad gäller det första fallet föreslår direktiven till familjelagsakkunniga att vigsel icke längre skall konstituera äktenskap. I stället bör man undersöka huruvida inte en registrering skulle kunna utgöra det konstitutiva momentet vid äktenskapets ingående. Givetvis kan sedan var och en efter egen vilja komplettera registreringen med vigsel.

Vad man tycks glömma bort är det personliga engagemanget i det avtal som

äktenskaps ingående medför. Om någon »gifter sig» en lördag, troligtvis i kyrkan där majoriteten av dagens vigslar sker, skulle äktenskapet inte vara giltigt förrän registrering skett, kanske nästkommande onsdag. För parterna som önskar vigsel måste det vara en orimlighet att ur vigsel-formuläret skulle utgå: »förklarar jag Eder som man och hustru». En sådan vigsel skulle i hög grad sakna berättigande och bidra till att formen för äktenskaps ingående reducerades till postandet av ett ifyllt formulär. Däremot kan det vara riktigt att man förenklar äktenskaps ingående till en juridiskt bindande överenskommelse med vittnen, varvid detta kan ske antingen i samband med vigsel eller på annat sätt för dem som önskar ett mindre formellt ingående.

Ofta hör man från moderat håll att »det skall vara svårt att gifta sig». Jag tror inte heller det är riktigt. Om man vill underlätta för unga familjebildare att ingå äktenskap gör man detta genom att inte i onödan krångla till proceduren. Själva avtalet måste emellertid vara det konstitutiva elementet, inte registreringen av detsamma.

Den andra orsaken till att man inte gifter sig, man vill inte binda sig, kan man knappast komma åt lagstiftningsvägen. Den måste ses som en följd av en minskad benägenhet att ta ansvar och som ett tecken på osäkerhet. I de fall samlevnaden resulterar i barn kan man dock juridiskt reglera förhållandena parterna emellan. Teoretiskt kan man resonera så, att har en sammanlevnad pågått

en viss given tid och parterna fått barn tillsammans skall samma regler gälla för sammanlevnaden som om parterna ingått äktenskap. Med all sannolikhet skulle en sådan lagstiftning bidra till att ordna upp de ofta stora svårigheter som uppkommer när förbindelsen bryts genom dödsfall eller genom separation. I detta fall skulle vi få ett nytt slags äktenskap, som syftar till att reglera förhållandena familjemedlemmarna emellan och som juridiskt jämställer dessa förhållanden med dem som råder i ett vanligt äktenskap.

Att kärleken kan klara sig utan yttre band är i de flesta fall sant. Vad de som resonerar så glömmer är dels att kärleken inte alltid är beständig och att den i alla händelser inte är evig. Förr eller senare blir alltid den ena parten lämnad ensam, och då kommer svårigheterna. Arvsrätt och giftorätt finns inte. Kanske har hus och bilköp skett i den avlidnes namn, och den efterlämnade har i så fall ingen rätt till den egendom som under samlevnaden varit gemensam. Skulle modern dö och efterlämna barn har fadern inte självklart någon vårdnadsrätt till de barn som han levt och bott med fram till dödsfallet. Inte ens umgängesrätt med dem finns reglerad i lag.

Man skulle önska att alla de som tvärsäkert vet med sig att deras kärlek skall klara alla problem övervägde följderna av att kärleken eller motparten dör. Detta ställer stora krav på upplysning. Det är märkvärdigt så litet moderna ungdomar vet om rättsverkningar av olika samlevnadsformer. Genom en ökad effektiv in-

formation kan vi kanske i någon mån göra äktenskapet mer attraktivt. Ännu brister det i förfärande hög grad.

Skilsmässorna ökar

Skilsmässor var till en början en storstadsföreteelse, men tendensen till ett ökat antal skilsmässor per ingångna äktenskap finns numera överallt i vårt samhälle. Utvecklingen är oroande. Det övervägande antalet äktenskap är emellertid bestående och en äktenskapslagstiftning får inte förutsätta att de flesta äktenskap förr eller senare slutar i skilsmässa. Den nuvarande utvecklingstendensen borde tvärtom stämma lagstiftarna till eftertanke och uppfordra dem till åtgärder som underlättar sammanlevnaden, hellre än att genom lagstiftning göra det lättare att skilja sig.

Direktiven är här långtgående. Hemskillnadsåret förutsättes försvinna i de fall parterna är överens om skilsmässa, och även i övriga fall förutsättes förenkling.

Bland advokater är uppfattningen vanlig att kvinnor oftare söker skilsmässa än män. Med all säkerhet är då förhållandena sådana att kvinnan inte längre står ut, och ingen vill väl förordas att ett sådant äktenskap blir bestående. Det är på ett betydligt tidigare stadium som åtgärder skall sättas in, och vi får bara hoppas att familjerådgivningsverksamheten med tiden blir sådan, att den verkligen kan ge hjälp i alla de fall det behövs.

Den socialdemokratiska »självständighetsprincipen» kommer säkert att få verkningar som man inte förutsett. Jag syftar här på det förhållandet, att enligt direkti-

ven någon underhållsplikt till den andra parten efter äktenskapets upplösning inte skall finnas. Detta innebär att den kvinna, som ägnat sin gifta tid till att vårda barn, kan komma i den situationen att hon inte har ekonomisk möjlighet att begära skilsmässa. Hon saknar kanske såväl utbildning som självförtroende och yrkeserfarenhet, och en skilsmässa skulle ställa henne i en ohållbar ekonomisk situation där socialhjälp är hennes enda utkomstmöjlighet. Mannen däremot kommer i framtiden betydligt lättare undan än nu – och detta bör ses mot den bakgrunden att det i barnfamiljer ofta är mannen som insisterar på att hustrun själv skall vårda barnen.

Men låt oss betrakta de kanske vanligare fall där kvinnan har utbildning och där hon efter en skilsmässa kan skaffa sig en utkomst. Teoretiskt kan sägas att hon, om hon fått två barn, endast behöver ha varit frånvarande från yrkesverksamhet ett år, och hon bör ur karriärsynpunkt ha det lika bra förspänt som mannen. Verkligheten ser helt annorlunda ut. Ofta har hon varit hemmaarbetande åtskilliga år. Hon tillhör oftare än mannen en låglöne-grupp, och hon har på grund av barnavård saknat möjligheter till vidareutbildning och på grund av sitt ansvar för barn och hem betydligt mer sällan satsat på att »göra karriär». Hennes barnavårdande insats får ekonomiska konsekvenser för henne själv under hela hennes livstid. Barnen är både mannens och kvinnans, men vid en skilsmässa är det bara hon som måste ta dessa konsekvenser. Vilken kvinna skall i framtiden våga avstå från

yrkesarbete för att själv vårda sina barn medan de är små, om hon ser följderna vid en eventuell skilsmässa? Problemet skulle kunna lösas genom att man och kvinna solidariskt delar på barnavården och stannar hemma några år var – men blir det annat än i undantagsfall? Problemet accentueras i flerbarnsfamiljer, för ingen tror väl att bägge föräldrarna kan förvärvsarbeta i en familj med tre eller fyra barn och låta barnen vara på daghem? Kanske är det önskvärt för socialdemokraterna att familjerna begränsar sitt barnantal till två; vid fler barn faller deras familjebild nämligen sönder.

Däremot måste det vara riktigt att underhållsplikten försvinner vid skilsmässa mellan makar som inte har eller har haft barn. I sådana familjer torde det vara mycket ovanligt att inte bägge förvärvsarbetar, och någon orsak till att där säkra ett framtida underhåll tycker jag inte föreligger.

Familjelagstiftning

Familjelagstiftningen är egentligen inte begränsad till äktenskapet. I dagens samhälle premieras emellertid på flera olika sätt sammanboende i förhållande till gifta. Även om detta inte sker enligt lagens bokstav är det ett faktum. En ensamstående moder har betydligt lättare att få in sitt barn på daghem (även om hon i verkligheten sammanbor med barnets far). En studerandes studiemedel behovsprövas gentemot makes inkomst, inte gentemot sammanboendes. Genom litet »skicklighet» kan de få dubbelt barn tillägg.

Bostadsbidrag kan utgå till den »ensamstående» i betydligt högre grad än om föräldrarnas inkomst läggs samman – detsamma gäller arbetsmarknadspolitiska och sociala förmåner av olika slag.

Där måste en ändring ske. Vi kan inte förhindra att familjebildning sker utanför äktenskapet, men vi måste åstadkomma sådana kontrollmöjligheter att ogifta familjer inte får större privilegier än andra.

Vi upplever i dag en rotlöshet och rådvillhet hos många unga. Genom att försvaga äktenskapet ökar vi dessa företeelser och vi gör dem urarva. Vi måste i stället försöka skapa ett samhälle byggt på gemenskap människor emellan, och den gemenskapen har sin grund i familjen. Det innebär inte, att vi kan bortse från den förändring som skett vad gäller familjens levnadsförhållanden. Den lilla tvågenerationsfamiljen går miste om mycket som fanns i forna tiders stora familjer med fler generationer. Dagens familj ställer självklart nya krav på en utvidgad gemenskap, men den gemenskapen måste börja mellan familjemedlemmarna. Det är inte familjelagstiftarnas sak att i övrigt förbättra relationer mellan människor, det är en uppgift för hela samhället. Den socialdemokratiska bostadspolitiken med cellbildning och ålderssegregation har försvårat kommunikationerna mellan människor, skattepolitiken har nedvärderat det personliga ägandet och kollektiviteten har försvårat personliga insatser utöver det vanliga. Nu måste vi slå vakt om äktenskapet – medan tid är.